

УДК: [631.14: 634 (477)]

Колокольчикова І.В., к.е.н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний університет
ya.ki77@yandex.ua

РОЗВИТОК САДІВНИЦТВА В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Анотація. Необхідність дослідження розвитку ринку садівництва в Херсонській області викликана мінливими умовами ринкової кон'юнктури та повільними темпами розвитку цієї галузі. Мета дослідження: визначення тенденцій розвитку галузі та ефективності роботи сільськогосподарських підприємств, які займаються виробництвом продукції садівництва, що допоможе сформувати оптимальні підходи до маркетингової товарної та збутової політики галузі. Правильно визначені напрями розвитку сприятимуть концентрації та спеціалізації підприємств на промислове виробництво, підвищенню конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та світовому ринках.

Ключові слова: ринок, попит та пропозиція, продуктивність, інтенсивний розвиток, екстенсивний розвиток, кон'юнктура ринку, маркетингова товарна політика, товарна група, рентабельність виробництва.

JEL code classification: L11

I.V. Kolokolchikova,
PhD degree, Associate Professor of Marketing Department
Tavria State Agrotechnological University
ya.ki77@yandex.ua

DEVELOPMENT OF FRUIT GROWING IN KHERSON REGION

Setting objectives. The necessity of studying the development of market gardening in the Kherson region, caused by changing conditions in the market situation and the slow pace of development of the industry. The definition of the General trend of development will help to establish the optimal approaches to marketing of commodity and marketing policy, improving concentration and specialization of enterprises, improve the competitiveness of products in domestic and world markets. The production of fruits occupies a leading position among the regions of the South of Ukraine. Marketing problems are research fruit market in Kherson oblast.

The purpose of the study: the study of problems, trends of development, finding solutions to improve the efficiency of the industry.

Objectives of the study: to assess the state of development of the industry of fruit growing in dynamics in recent years and to explore directions of development of the product portfolio of the companies; to identify positive and negative trends, industry challenges. Data analysis statistical reporting.

Research results. In Ukraine, fruits and berries are one of the major crops, raw materials for enterprises and processing. Kherson region is a leader in the production of fruit and berries among other regions of Southern Ukraine. The area has favorable climatic conditions and economic potential for development of horticulture.

Volumes of production of fruit products. This is due to the increasing yields of perennial plantings. Increase quality, increase profits and profitability. The reasons for this condition is the extensive way of business, industrial methods of production of fruits and berries. It is therefore necessary to strengthen the position of enterprises on the market, have government support.

Conclusions. The research results will be successfully used by companies specializing in the production of fruits and berries. This will provide an opportunity to increase the gross fees, the introduction of intensive production methods, increase the market segment, deliver effective sales and product strategy.

Key words: market, demand and supply, productivity, rapid development, extensive development, market conditions, marketing product policy, product group profitability.

Постановка проблеми. Херсонщина – це щедрий край, який славиться, як виробник зерна, кукурудзи, рису, соняшнику, так і вирощуванням овочів, фруктів та винограду. Природно-кліматичні умови до-

зволяють сільськогосподарським виробникам мати суттєві переваги у виробництві продукції садівництва, оскільки цей регіон є одним з чотирьох Південних областей, які мають великий потенціал. Однак аналіз

місткості ринку показує, що можливості підприємств використовуються не в повній мірі та більшість підприємств не відповідально ставиться до промислових підходів розвитку садівництва. Тому питання оцінки розвитку галузі в Херсонській області, виявлення сталих тенденцій та позитивних зрушень на сьогодні є актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток і функціонування галузі садівництва висвітлені в працях відомих учених-економістів: О.М. Шестопаля [3], Н.В.Кондратенко, Л.О.Барабаш, О.Ю. Єрмакова, В.А. Рудьєва [3], Л.М. Шевчук [5] та інших. Більш глибоке дослідження промислового виробництва плодів та ягід саме на Півдні України досліджувались у працях В.А. Рудьєва, Д.Г. Легези, Т.А. Маркіної. Аналізом ринку плодів Херсонщини займаються такі науковці як Л.М. Галат [1], Н.П. Новак [4] та ін. Однак, поряд з відносно невеликими обсягами виробництва більша частина сільськогосподарських підприємств малого сектору (господарств населення) зовсім не застосовує промислові підходи до виробництва плодів, не маючи при цьому ані досвіду ані фінансових можливостей. Ці проблеми у галузі постійно зростають і впливають на розвиток регіону. Саме тому оцінка стану розвитку та пошук шляхів підвищення ефективності продукції садівництва у регіоні потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Лідерами по виробництву продукції садівництва довгі роки були підприємства Запорізької, Херсонської, Одеської та Миколаївської областей. Однак зараз ці позицію займають інші області, які мають менший потенціал але більш професійні підходи до ведення промислового садівництва. Херсонська область забезпечує виробництво практично усіх видів зерняткової та кісточкової продукції, а також експортує плоди [5].

Метою дослідження регіонального ринку продукції садівництва є визначення тенденцій розвитку виробництва, оцінка продуктивності та рентабельності, визначення позитивних зрушень галузі, оцінка

місця та ролі державної підтримки.

Основними задачами дослідження є: аналіз виробництва плодів по підприємствах усіх категорій Півдня та України в цілому, оцінка природно-економічного потенціалу аграрного сектору Херсонської області, аналіз обсягів виробництва та структури товарної продукції галузі садівництва, оцінка рівня рентабельності виробництва плодів у південних областях України, визначення загальних напрямів покращання стану галузі та представлення її на внутрішньому ринку, визначення ролі державної підтримки як складової успішного промислового ведення бізнесу.

Для одержання інформації проведено аналіз правових, законодавчих актів та статистичної звітності з розвитку садівництва в Україні та Херсонській області.

Виклад основного матеріалу. Сільськогосподарські підприємства Півдня України мають сприятливі кліматичні та економічні умови для успішного здійснення виробничо-збутової діяльності в галузі садівництва.

Показники, які характеризують масштаби виробництва змінюються повільно. Якщо проаналізувати площі насаджень, обсяги виробництва та урожайність у плодоносному віці за останні 2 роки, можна відмітити наступне (табл.1) [9].

Представлені показники таблиці 1 свідчать, що в цілому по Україні площа насаджень у плодоносному віці становила 196,7тис.га, що складає 95,5% від показника 2015р. Аналогічна ситуація спостерігається і з показником обсягів виробництва плодів та ягід. Із загальної площі насаджень – скорочення показника становило 6,8%. Основна причина такого стану є зниження урожайності до 101,9ц/га.

Якщо розглянути ці показники по областях Півдня України, то бачимо, що така ж тенденція спостерігається по Запорізькій та Миколаївській областях. Обсяги виробництва продукції садівництва скоротились відповідно на 15,3% та 18%. Це відбулось як за рахунок скорочення площ насаджень, так і за рахунок зниження продуктивності.

Таблиця 1

Виробництво плодів по підприємствах усіх категорій Півдня та України в цілому за 2015 – 2016рр.

Регіон	Площа насаджень у плодоносному віці, тис. га		Обсяг виробництва із загальної площі насаджень, тис. т		Урожайність, ц з 1 га насаджень у плодоносному віці	
	2016	2016 у % до 2015	2016	2016 у % до 2015	2016	2016 у % до 2015
Україна	196,7	95,5	2007,3	93,2	101,9	97,5
Запорізька	4,2	97,7	10,9	84,7	26,7	89,9
Миколаївська	2,4	92,3	8,4	82,0	36,8	92,5
Одеська	2,7	103,8	6,5	102,9	23,7	97,5
Херсонська	2,9	96,7	27,4	108,7	93,2	112,4

*Джерело: [9]

Інші області, а саме Одеська та Херсонська мають позитивні зрушення, тобто збільшення обсягів виробництва продукції. Так, по Одеській області спостерігається зростання виробництва на 2,9% через збільшення площ насаджень на 3,8%. По Херсонській області масштаби виробництва зросли на 8,7%, але внаслідок збільшення урожайності в плодоносному віці на 12,4%. Таким чином, можна сказати, що ці дві області мають кращі результати, однак Одеська область досягла цього за рахунок екстенсивного шляху, а Херсонська – інтенсивного шляху ведення бізнесу.

Херсонська область розташована в басейні нижньої течії р. Дніпро в межах Причорноморської низовини. Область межує на сході з Запорізькою, на північному заході – з Миколаївською, на півночі – з Дніпропетровською областями, на півдні по Сивашу та Перекопському перешийку – з Автономною Республікою Крим [8, с.7].

В агропромисловому комплексі області діє 293 економічно активних сільськогосподарських підприємства. Функціонують 15 агроторгових домів, активізована біржова торгівля. Торговельні операції здійснюються на 48 оптово-плодоовочевих та

продовольчих ринках. Крім цього, сільськогосподарським товаровиробникам і особистим підсобним господарствам населення різноманітні послуги надають 45 обслуговуючих кооперативів, 410 ветеринарних пунктів та аптек, 277 пунктів штучного осіменіння, активно працюють 594 заготівельних пунктів сільгосппродукції, у тому числі по заготівлі молока 526. У 2014 р. Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва у порівнянні з 2013 р. становив 105,4%, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 110,4%, у господарствах населення – 100,9%. Потенціал області значний, так, на початок 2015 р., за даними Головного управління земельних ресурсів, земельний фонд області складав 2846,1 тис. га [8, с. 6-11].

Однією зі складових успішного ведення бізнесу в галузі садівництва є наявність багаторічних насаджень, їх якісний та кількісний склад. Тобто, виробництво продукції садівництва в значній мірі залежить від розмірів багаторічних насаджень. Розглянемо структуру сільськогосподарських угідь Херсонської області за період 2013 - 2015 рр. та встановимо тенденцію їх змін (табл.2) [8].

Таблиця 2

**Структура сільськогосподарських угідь Херсонської області
станом на початок 2013 -2015 рр.**

Категорія земель	2013		2014		2015	
	усього, тис. га	% в стру- ктурі угідь	усього, тис. га	% в струк- турі угідь	усього, тис. га	% в структу- рі угідь
Сільськогосподарські угіддя, в т.ч.	1968,4	100,0	2031,7	100,0	1969	100,0
рілля	1776,6	90,2	1776,8	87,4	1777,9	90,3
багаторічні насадження	26,3	1,3	26,2	1,3	26,0	1,3
сіножаті	10,6	0,5	10,6	0,5	10,6	0,5
пасовища	154,9	8,0	154,8	10,8	154,5	7,9

*Джерело: [8]

Структура сільськогосподарських угідь Херсонщини, представлена в таблиці 2 свідчить, що на протязі 2013 - 2015 рр. у структурі переважають сільськогосподарські угіддя. Так, станом на початок 2015 р. їх розмір становив 1777,9 тис. га або 90,3%. За досліджуваний період площа під

багаторічними насадженнями практично не змінилась і у звітному році становила 26,0 тис. га, що в структурі складає 1,3%. За цей період зменшення площ під багаторічними насадженнями становило лише 0,3 тис. га (рис.1).

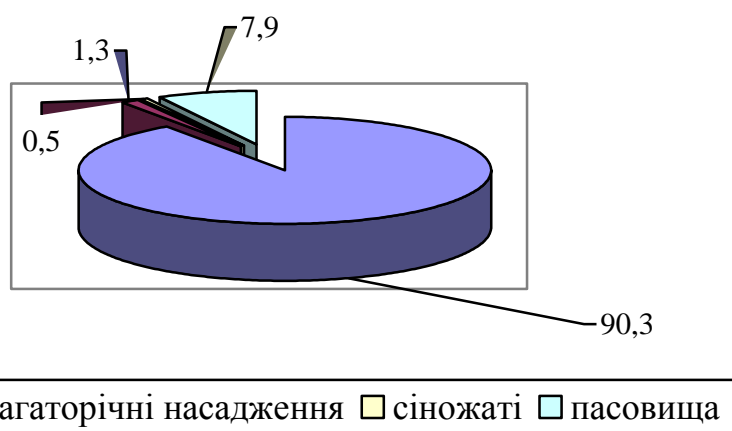

Рис. 1. Структура сільськогосподарських угідь Херсонській області на початок 2015 р.

Джерело: [8]

Масштаби виробництва продукції можна оцінити через показники виробництва, на які впливають як розміри насаджень, так і урожайність плодово-ягідних культур (табл.3) [7].

З даних таблиці 3 видно, що з 2010 по 2015 рр. площі плодово-ягідних насаджень у плодоносному віці скоротились лише на 3,8%, і становили у 2015 р. 7,6 тис. га. При цьому збільшення виробництва продукції

галузі садівництва на 10,03% відбулося за рахунок збільшення продуктивності садів, тобто урожайність зросла на 14,4%. Показники урожайності плодово-ягідних насаджень найвищими були у 2011 – 2013 рр., відповідно 106,9 ц/га, 101,1 ц/га та 103,5 ц/га. У 2015 р. валове виробництво продукції галузі становило 64,7 тис. т при середньому рівні урожайності 85,2 ц/га.

Таблиця 3

**Виробництво плодово-ягідної продукції Херсонської області
в динаміці за 2010 – 2015р.р.**

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015 до 2010, %
Площа плодово-ягідних насаджень у плодоносному віці, тис.га	7,9	8,2	7,9	7,9	7,8	7,6	96,2
Виробництво плодів та ягід, тис.т	58,8	87,2	80,0	82,1	75,2	64,7	110,03
Урожайність плодово-ягідних насаджень, ц/га	74,5	106,9	101,1	103,5	96,6	85,2	114,4

*Джерело: [7]

Більша частина обсягів виробництва плодів вирощується господарствами населення. Як зазначає Галат Л.М., «господарства населення активно нарощують виробництво плодів, ягід через завезення з-за

кордону та вирощування нових високопродуктивних сортів...» [1, с.23].

Товарну пропозицію продукції галузі садівництва у сільськогосподарських підприємствах усіх категорій Херсонщини розглянемо у таблиці 4, та на рисунку 2 [7].

Таблиця 4

Динаміка виробництва зерняткових та кісточкових культур в Херсонській області в 2010 – 2015 рр.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015 до 2010, %
Зерняткових насаджень у плодоносному віці							
Площа, тис.га	2,5	2,7	2,6	2,5	2,6	2,6	104,0
Виробництво, тис.т	35,5	31,7	48,1	41,5	39,9	36,9	103,9
Урожайність, ц/га	139,8	117,6	187,6	163,6	155,2	141,7	101,3
Кісточкових насаджень у плодоносному віці							
Площа, тис.га	4,6	4,6	4,4	4,5	4,3	4,0	86,9
Виробництво, тис.т	19,1	51,4	27,8	36,3	30,3	22,6	118,3
Урожайність, ц/га	41,9	110,6	62,7	81,4	70,2	56,0	133,6

*Джерело: [7]

З даних таблиці 4 видно, що сільськогосподарські підприємства Херсонської області займаються виробництвом зерняткових та кісточкових культур. В динаміці за останні 6 років виробництво зерняткових культур збільшилось на 3,9% і становило у 2015 р. 36,9 тис. т. На це вплинуло як збільшення площ насаджень на 4,0%, так і збільшення урожайності плодів на 1,3%.

По кісточкових культурах також спостерігається тенденція зростання обсягів виробництва на 18,3%, і ці темпи були більш інтенсивними, ніж по зерняткових культурах. Станом на 2015 р. виробництво кісточкової продукції становило 22,6 тис. т. Такі результати були досягнуті підприємствами тільки за рахунок підвищення урожайності кісточкових на 33,6%, у порівнянні з 2010 р. Хоча найвищі показники

спостерігались у 2011 р. – 110,6 ц/га та у 2013 р. – 81,4 ц/га. Площі плодових наса-

джен, навпаки, скоротились до 4,0 тис. га, тобто на 13,1%.

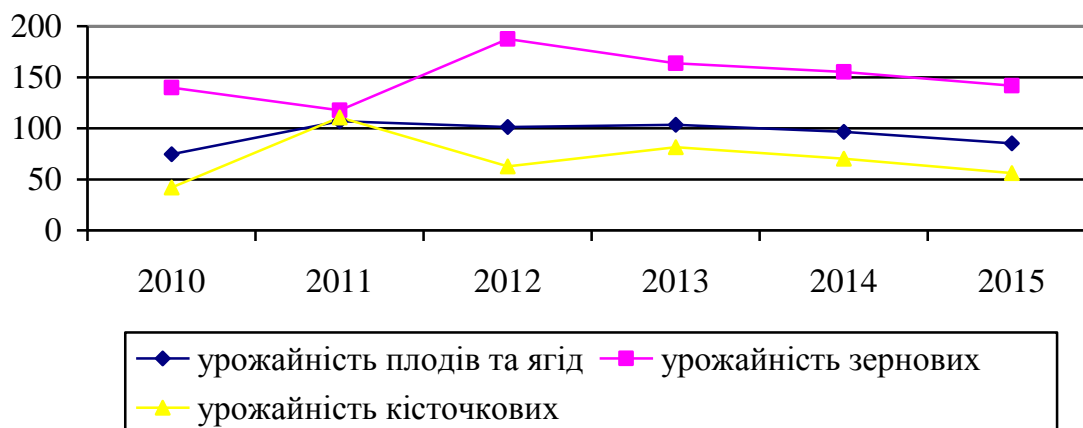

Рис. 2. Динаміка виробництва зерняткових та кісточкових у Херсонській області у 2010 - 2015 рр.

Джерело: [7]

Рентабельність, як показник ефективності роботи підприємств, об'єктивно показує успішність розвитку галузі. Нами проаналізовано рівень рентабельності (збит-

ковості) плодів в цілому по Україні та в розрізі категорій підприємств станом на 2015 р. (табл. 5) [6].

Таблиця 5

Рівень рентабельності (збитковості) плодів за категоріями підприємств за 2015 рік (у відсотках)

Продукція	Сільськогосподарські підприємства	У тому числі				
		Господарські товариства	Приватні	Кооперативи	Інші недержавні	Державні
Плоди	52,6	50,7	85,1	-118,5	42,4	-6,2
Виноград	102,4	64,9	89,7	8,6	300,5	-4,0

*Джерело: [6]

З даних таблиці 5 видно, що станом на 2015 р. в цілому по сільськогосподарських підприємствах України рентабельність плодів дорівнювала 52,6%, по винограду цей показник становив 102,4%. У розрізі сільськогосподарських підприємств найбільш рентабельним було виробництво плодів у приватних підприємствах та у господарських товариствах, показники становили відповідно 85,1% та 50,7%. Най-

більш збитковими були кооперативи – рівень збитковості 118,5%.

По винограду найкращі показники відмічено в недержавних підприємствах – 300,5% рентабельності.

У розрізі сільськогосподарських підприємств Півдня України, які займаються виробництвом і реалізацією плодів та ягід, відмічена тенденція представлена у таблиці 6, та рисунку 3 [6].

Таблиця 6

Рівень рентабельності (збитковості) виробництва плодів та винограду за регіонами України у 2015 рік (у відсотках)

Регіон	Плоди	Виноград
Україна	52,6	102,4
Запорізька	25,4	-12,0
Миколаївська	13,6	192,7
Одеська	28,3	36,6
Херсонська	32,0	251,6

*Джерело: [6]

Дані таблиці 6 свідчать, що виробництво плодів є рентабельним. В цілому по Україні рівень рентабельності за 2015 р. становить 52,6%. Якщо порівнювати цей показник з іншими регіонами, то видно, що

всі показники значно нижчі. Так найбільш високим є показник рентабельності у Херсонській області – 32,0%, найнижчий – у Миколаївській – 13,6% відповідно (рис.3).

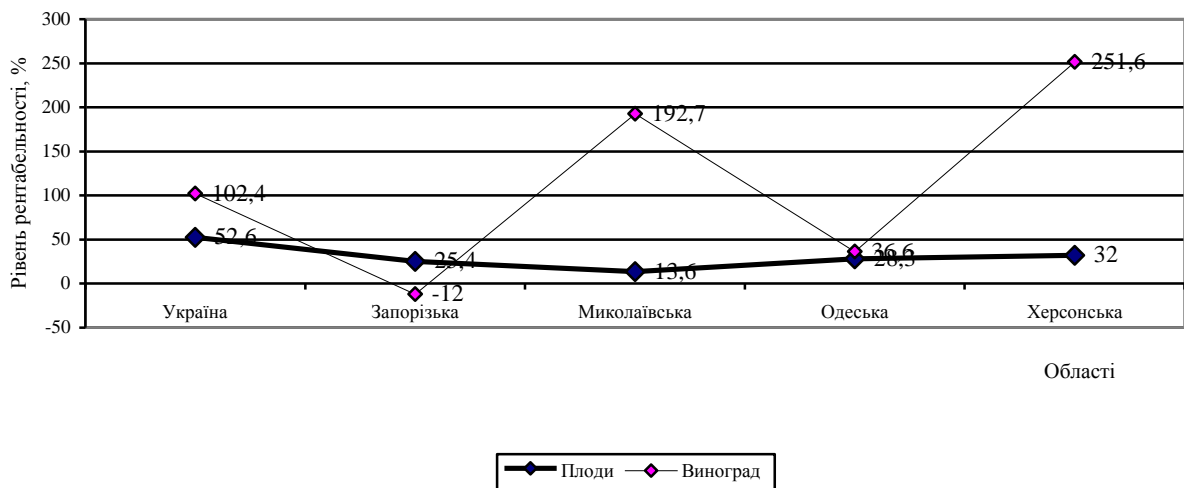

Рис. 3. Рівень рентабельності виробництва плодів та винограду в цілому по Україні та на Півдні у 2015 р.

*Джерело: [6]

Позитивні тенденції, які відбуваються на ринку плодів Херсонської області є результатом не тільки роботи сільськогосподарських підприємств, які мають відповідну спеціалізацію, а й співпраці з державними органами, фондами, Програмами розвитку, Проектами. І вирішення ще багатьох проблем, які є в галузі, неможливе без державної підтримки. Так, за думкою Новак Н.П.: «До основних проблем розвитку промислового садівництва, вирішення яких повинне спиратися у т.ч. на державну підтримку, належать наступні: розширення площ під сучасними сортами плодово-ягідних насаджень, плоди яких характери-

зуються високою урожайністю та високими споживчими якостями; вдосконалення спеціалізації садівництва у відповідності з розміщенням у тих або інших агрокліматичних зонах, у т.ч. з метою створення «маркетингових конвеєрів» виробництва продукції. Їх сутність передбачає виробництво ранньої продукції на півдні країни та пізньостиглої – на півночі з метою рівномірного забезпечення свіжими плодами та ягодами споживчого ринку протягом року; впровадження сучасних, інноваційних технологій виробництва, зберігання та переробки продукції; розвиток крапельного зрошення та його державна підтримка у

південних регіонах країни; державна стандартизація якості продукції промислового садівництва; державна підтримка вітчизняної селекції у садівництві; протекціоністська політика щодо збільшення присутності вітчизняних товаровиробників на вітчизняному споживчому ринку та активізації зовнішньоекономічної їх діяльності [4].

Висновки. Аналіз показників виробництва продукції садівництва засвідчив, що серед областей Півдня України Херсонська область поряд з Одеською у 2015 р. має більш високі показники виробництва плодів та ягід на 8,7%. Це відбулось за рахунок зростання урожайності, що, в свою чергу, свідчить про екстенсивний шлях

розвитку галузі. Херсонська область має сприятливі природно-кліматичні умови для розвитку садівництва, має відповідну ринкову кон'юнктуру. Виробництво плодів у регіоні збільшується, зростають обсяги збору зерняткових та кісточкових. В основному на обсяги виробництва впливає підвищення продуктивності насаджень у плодоносному віці. За рівнем рентабельності у 2015 році Херсонська область має найвищий показник, що свідчить про позитивні зрушення в галузі. І при ефективній роботі сільськогосподарських підприємств в розрізі товарної та збутової політики, а також за державної підтримки, можна досягти ще більше позитивних зрушень.

Список літератури:

1. Галат Л.М. Тенденції розвитку плодівництва та виноградарства у Херсонській області / Л.М. Галат / Стратегія підвищення ефективності та конкурентоспроможності аграрного сектору економіки. Збірник тез Всеукраїнської науково – практичної конференції. Херсон, 2015, с.21 – 25 <https://docviewer.yandex.ua/view>
2. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року. - К.: СПД "Жителев С.І.", 2008. - 76 с.
3. Економіка та організація промислового садівництва України: монографія / [Шестопаля О.М., Рудьєв В.А., Кондратенко П.В. та ін.]; за ред. О.М.Шестопаля. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 334 с.
4. Новак Л.П. Державне регулювання та підтримка галузі промислового садівництва/ Л.П. Новак / [Електронний ресурс / Режим доступу до док.:<http://nauka.kushnir.mk.ua/>
5. Основи формування споживчого комплексу плодів ягідних культур в Україні: [монографія] / Л. М. Шевчук. - К.: Логос, 2015. - 227 с; іл.: 55 рис., 71 табл.
6. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2015 рік. Статистичний бюлетень. [Електронний ресурс / Режим доступу до док.: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Продукція сільського господарства у постійних цінах 2010 року за 2016 рік [електронний ресурс / режим доступу до док.: www.ukrstat.gov.ua
8. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Херсонській області у 2014 році. Джерело: http://ecology.ks.ua/files/Regionalna-Dopovid_2014.pdf
9. Рослинництво України 2015. Статистичний збірник. [Електронний ресурс / Режим доступу до док.: <http://ukrstat.org/uk/druk/publicat>
10. Україна у цифрах 2015. Статистичний збірник. [Електронний ресурс] / Режим доступу до док.: http://istmat.info/files/uploads/53010/ukraina_v_cifrah
11. Classification Of The Fruits Marketing Essay. <https://www.ukessays.com/essays/marketing/classification-of-the-fruits-marketing-essay.php>
12. Global production of fruit by variety 2014. The Statistics Portal. <https://www.statista.com/statistics/264001/worldwide-production-of-fruit-by-variety/>
13. Faostat. FAO Statistical Yearbooks . <http://www.fao.org/faostat/en/#home>
14. Nguyen Quoc Hung. Overview of fruit production, marketing, and research and development system in Vietnam. <http://www.agnet.org/library.php>
15. CBI Trade Statistics: Fresh Fruit and Vegetables in Europe. https://www.cbi.eu/sites/default/files/market_information/researches/trade-statistics-europe-fresh-fruit-vegetables-2015.pdf

References:

1. Galat, L.M. (2015) Tendencii rozvitku plodivnictva ta vinogradarstva u Hersons'kij oblasti. *Strategiya pidvishchennya efektyvnosti ta konkurentospromozhnosti agrarnogo sektoru ekonomiki. Zbirnik tez Vseukrains'koj naukovo – praktichnoï konferencii. Herson*, 2015, p. 21 – 25, retrieved from: <https://docviewer.yandex.ua/view> [in Ukrainian]
2. Galuzeva programa rozvitku sadivnictva Ukraini na period do 2025 roku. K.: SPD "ZHitelev S.I.", 2008. - 76 p. [in Ukrainian]
3. SHestopal', O.M., Rud'ev, V.A., Kondratenko, P.V. ta in. (2010) *Ekonomika ta organizaciya promislovogo sadivnictva Ukraini: monografiya* [za red. O.M.SHestopalya]. K.: NNC IAE, 334 p. [in Ukrainian]

4. Novak, L.P. Derzhavne rehulivannia ta pidtrymka haluzi promyslovoho sadivnytstva. [Online], Retrieved from: <http://nauka.kushnir.mk.ua/> [in Ukrainian]
5. SHEvchuk, L. M. (2015) Osnovi formuvannya spozhivchogo kompleksu plodiv yagidnih kul'tur v Ukraïni: [monografiya]. K.: Logos, 227 p; il.: 55 ris., 71 tabl. [in Ukrainian]
6. Osnovni ekonomichni pokazniki virobnictva produkciï sil's'kogo gospodarstva v sil's'kogospodars'kih pidpriemstvah za 2015 rik. Statistichnij byuleten' [Online], Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian]
7. Produkciya sil's'kogo gospodarstva u postijnih cinah 2010 roku za 2016 rik [Online], Retrieved from: www.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian]
8. Regional'na dopovid' pro stan navkolishn'ogo prirodnogo seredovishcha u Hersons'kij oblasti u 2014 roci. [Online], Retrieved from: http://ecology.ks.ua/files/Regionalna-Dopovid_2014.pdf [in Ukrainian]
9. Roslinnictvo Ukraïni 2015. Statistichnij zbirnik. [Online], Retrieved from: <http://ukrstat.org/uk/druk/publicat> [in Ukrainian]
10. Ukraïna u cifrah 2015. Statistichnij zbirnik. [Online], Retrieved from: http://istmat.info/files/uploads/53010/ukraina_v_cifrah [in Ukrainian]
11. Classification Of The Fruits Marketing Essay. [Online], Retrieved from: <https://www.ukessays.com/essays/marketing/classification-of-the-fruits-marketing-essay.php> [in Ukrainian]
12. Global production of fruit by variety 2014. The Statistics Portal. [Online], Retrieved from: <https://www.statista.com/statistics/264001/worldwide-production-of-fruit-by-variety/> [in English]
13. Faostat. FAO Statistical Yearbooks . [Online], Retrieved from: <http://www.fao.org/faostat/en/#home> [in English]
14. Nguyen Quoc Hung. Overview of fruit production, marketing, and research and development system in Vietnam. [Online], Retrieved from: <http://www.agnet.org/library.php> [in English]
15. CBI Trade Statistics: Fresh Fruit and Vegetables in Europe. [Online], Retrieved from: https://www.cbi.eu/sites/default/files/market_information/researches/trade-statistics-europe-fresh-fruit-vegetables-2015.pdf [in English]